

Fórizs Gabriella

Szegedi Tudományegyetem

Illegitim kérdések vizsgálata magyar politikai hírinterjúkban¹

Jelen tanulmány célja az adott helyzetben illegitim (azaz személyes, intimnek tekinthető) kérdések használatának feltárása és vizsgálata magyar politikai hírinterjúkban. Két televíziós csatorna, az *M1* köztelevízió és az *ATV* magán televízió társaság 2014. szeptember és október között, az önkormányzati választások időszakában sugárzott interjúit dolgoztam fel ehhez. Bemutatom a csatornák házigazdáinak (két nő és egy férfi) különböző interjúvezetési és kérdésfelvetési szokásait, elsősorban az *illegitim* kérdésekre fókuszálva. Ehhez az interjúvezetők kapcsán a kérdésköröket, az információ-megosztásra irányuló kérdéseket vizsgálom, továbbá a kérdésfelvetési módokat a kérdés témájának és az interjú alanyának függvényében. A meghívott interjúalanyok, a magyar politikusok nyelvhasználatát illetően pedig azt elemzem, hogy a politikusok, mint beszélgető partnerek, hogyan reagálnak és kezelik az ilyen kérdéseket, milyen tényezők befolyásolják válaszadási döntéseiket.

Az adatbázist az *M1* és az *ATV* politikai interjúkat is felvonultató műsoraiból, Az Este és az Egyenes Beszéd online adatbázisaiból gyűjtöttem a 2014-es önkormányzati választásokat közvetlenül megelőző és azt követő időszakból. Abból a feltevésből indultam ki, hogy az adott időszakban az illetéktelen kérdések gyakrabban fordulhatnak elő. Mindkét csatornán állandó női műsorvezető fogadta az interjúalanyokat: az *M1*-en Jegyes-Tóth Kriszta (JTK), az *ATV*-n pedig Kálmán Olga (KO), akit időről időre Simon András vagy Bánó András helyettesített. Míg a választott műsorok hasonló műfaji struktúrával bírtak, a csatornák merőben eltérő módon kötődtek az akkori politikai hatalomhoz: Az Este (a továbbiakban: AZ) című műsort az M1 állami köztelevízió sugározta,² míg az Egyenes Beszéd (a továbbiakban: EB) az *ATV*-n, egy magántulajdonú csatornán került adásba, amelyről köztudott volt baloldali irányultsága (Eklícs 2009; Varga 2014).

¹ Jelen tanulmány a Szerző eddig nem publikált angol nyelven írt *The Use of Unwarranted Questions in Political News Interviews* című MA szakdolgozatán (2019) alapul, melyet a Szegedi Tudományegyetem Anglisztika Programjában védett meg.

² Az adatgyűjtés idejében a Fidesz-KDNP pártkoalíció volt kormányon.

Az adatelemzéshez többféle módszert alkalmaztam. A homlokzat fenyegetés vizsgálatához Bull et al. (1996) homlokzat-modelljét használtam fel és alakítottam át a tanulmány szükségletei szerint. A válaszadási stratégiákat Bull (1994), valamint Bull et al. (1996) munkái alapján határoztam meg, akik három különféle politikai választ különböztetnek meg. Ezek név szerint: a direkt válasz, a köztes válasz, és a nem-válasz. Az interjúvezetési stílus elemzéséhez egyrészt Huszár (1994) együttműködési együttthatóját vettem alapul, másrészt E. Lepenye (2013) magyar politikai interjúkat elemző doktori disszertációjára támaszkodtam a nem verbális jelek lehetséges értelmezésének megállapításához.

Politikai hírinterjúk

A politikai interjúk intézményesített interakciók, melyek minimum 2 résztvevő (az interjúvezető és az interjú alany) között zajlanak, akik kommunikációja hierarchikus rendszerbe ágyazódik, ennél fogva a beszélgető partnerek szerepei, céljai és kötelezettségei eltérnek egymástól (Heritage 1985; Heritage & Greatbatch 1989). Az interjú során az interjú vezetőtől elvárt, hogy ne avatkozzon közbe az interjúalany beszédfordulatába (*'turn'*), és hogy semleges tudjon maradni a beszélgető partnerrel és a gyűjtött anyaggal szemben (Heritage 1985; Heritage & Greatbatch 1989; Clayman 1988), vagyis, hozzászólásaival ne kritizáljon vagy szítson vitát, de ki se mutassa egyetértését beszélgetőpartnerre álláspontjával, véleményével (Heritage & Roth 1995). Az intézményi erőviszonyok szerint a műsorvezető kezében van a beszélgetés irányítása, ő jogosult arra, hogy megnyissa, illetve lezárja a dialógust, döntést hozzon a beszélgetés témaköreit illetően, és kérdéseket tegyen fel annak érdekében, hogy információt nyerjen (Ekström 2001; Huszár 2007). Ezzel szemben az interjúalanytól elvárt, hogy megválaszolja a feltett kérdéseket, megossa a szükséges információt és tartózkodjék attól, hogy a műsorvezetőhöz kérdést intézzon (Heritage 1985; Heritage & Greatbatch 1989; Huszár 2007).

Bár az interjú vezetője az, aki a műsor eseményei feletti kontrollt gyakorolhatja – az interjúalany pedig, elfogadva a meghívást, hallgatólagosan elismeri a műsorvezető interakciós hatalmi pozícióját (Huszár 2007) –, mégis előfordulhatnak helyzetek, amikor a beszélgető partner az intézményi normáktól eltérően viselkedik. Ha az elhangzott kérdés például homályos, tisztázásra szorul, az interjú alanya visszakérdezhet, hogy kiderítse, miről szolt a kérdés valójában (Huszár 2007, 110). Ha a kérdés telített (*'loaded'*), összetett, vitatkozó és/vagy nyíltan korlátozó vagy hamis/megtévesztő elemeket tartalmaz, a beszélgetőpartner javítást kezdeményezhet, megkérdőjelezheti a kérdést, visszautasíthatja a propozíciós tartalmat, elkerülheti a direkt választ

(Walton 1991; 2008). Abban az esetben pedig, amikor egy kérdés túlmegy a kérdező hatáskörén, Borge (2007) javaslata szerint az alanynak el kellene utasítania a válaszadást, rávilágítani a figyelmet a kérdés illegitím minőségére, s ha szükséges, akár hazudhat annak érdekében, hogy az információt megvédje. Ugyan ezek a javító és ellenálló lépések nem vonják kétségbe az interjúvezető interakciós hatalmát teljes egészében, de hozzájárulnak ahhoz, hogy a politikus a kompetens, jól felkészült, talpraesett interjúalany képét jelenítse meg, aki tudja, hogyan reagáljon, miként kezeljen olyan helyzeteket, melyekben ködös, megtévesztő, vagy illetéktelen kérdések merülnek fel.

A politikai interjúk a közönség számára készülnek, ennél fogva rendkívüli jelentősége van annak, hogyan beszél és cselekszik a politikus miközben adásban van (Heritage 1985; Heritage & Greatbatch 1989). Mivel a politikus jövőbeni sikere azon áll vagy bukik, mekkora szavazótábor tud maga köré gyűjteni, a TV interjúban való részt vételével célja, hogy kialakítsa, formálja és fenntartsa a magáról és a pártról alkotott pozitív képet, hogy meggyőzze a nézőközönséget és a még hezitáló választókat arról, hogy ő potenciális és kompetens politikai erőt képvisel, s a nézők lehetséges jövőbeni vezetőként tekintsenek rá (Heritage 1985; Jucker 1986).

A politikus homlokzata

Goffmann (1967) homlokzat fogalmát használva – ahol a homlokzat az adott személy társadalmilag megalkotott pozitív énképét jelenti – Bull et al. (1996) kidolgoztak egy háromszatú politikusi homlokzati modellt, amelyet a nyilatkozó politikusnak óvnia és őrizni kell, amikor mikrofon elé kerül. Ezek a homlokzati elemek a politikus politikai-személyes homlokzata, a párt/képviselt testület homlokzata, valamint további fontos szereplők (pl. párthoz köthető intézmények, a párt választói, támogatói) homlokzata. Ezen felül Bull et al. (1996) még megállapítottak egy negyedik homlokzatot is, ez pedig a riválisok/negatívan értékelt jelentős többiek (pl. további pártok, politikusok, rivális intézmények) homlokzata.

Elemzésem folyamán egyértelművé vált számomra, hogy a modell szerint egybetartozó politikusi homlokzat személyes és politikai aspektusai egymástól elkülöníthetők, mivel azokat külön-külön, egymástól függetlenül is behatás, fenyegetés érheti, ezért azokat szétválasztva kezeltem a munka során. A személyes homlokzat a politikus saját magáról kialakított jó hírnevét, a magáról, mint emberről alkotott pozitív képet jelenti, melybe beletartozik a privát térhez, információhoz és titkokhoz való személyes jog. A politikus politikai homlokzatához pedig az illető politikai elismertségéről, kompetenciájáról a társadalomban kialakított pozitív kép elemei tartoznak.

Bull et al. (1996) szerint a politikus legfőbb célja az, hogy a beszélő személyéhez kötődő fent említett homlokzatokat megvédje, fenntartsa és amennyire lehetséges, pozitív irányba előremozdítsa, úgy, hogy a riválisok homlokzatát ne támogassa. A szerzők úgy vélik, ha a politikus nem tudja a saját, a párt és a fontos további szereplők homlokzatát megvédeni, vagy a riválisok homlokzatát erősíti véletlenül, akkor azzal a súlyos kockázatot vállal, mert következetlennek, ellentmondónak tűnhet, ezzel veszélybe sodorva nemcsak a saját, hanem pártja jövőbeli sikereit is.

Illegitim kérdések

Az illegitim kérdések személyes, akár személyeskedő, intimnek tekinthető kérdések, melyek tartalma túl bizalmas és érzékeny ahhoz, hogy a nagyközönség előtt választ adjunk rájuk. Ilyen kérdések például, a teljesség igénye nélkül, a szexuális orientáltságra, szavazói preferenciára, személyes kedvelésekre és viszolygásokra, egészségi állapotra vonatkozó információszerző kérések.³ Steffen Borge (2007) írt elméleti tanulmányt a jelenségről, amelyben következőképp határozza meg az illegitim kérdéseket:

Egy kérdés illegitim, ha annak feltevője nincs abban a formális vagy informális pozícióban, hogy jogosan érdeklődjön a kérdés tárgya felől, bármi legyen is az, ennél fogva nem is áll abban a helyzetben, hogy őszinte vagy bárminemű választ elvárhasson. A kérdezőnek ilyen esetben úgyszólván semmi köze ahhoz, mi lenne a kérdésre a válasz. (1690)⁴

A beszélgetés résztvevői az egymásközi kapcsolat minősége, illetve az adott szituáció, alapján meg tudják ítélni azt, hogy olyan helyzetben vannak-e, hogy bizonyos kérdéseket feltegyenek, azonban, mindig a kérdés címzettjének a felelőssége, hogy eldöntse, egy adott kérdést meg akar-e válaszolni vagy sem (Borge 2007, 1693). A tévében közvetített interjúk esetében azonban a beszélgetők interperszonális kapcsolata nem annyira tiszta és világos, mint az fent említésre került, mivel a közvetítés ténye módosítja a beszélgetés minőségét, hiszen az interjúalany kikerül a közvélemény elé, a beszélgetés nem csak két vagy néhány ember közt játszódik le bizalmas, biztonságos körülmények között. Borge (2007, 1692) felveti, ha egy kérdés valódi célja az, hogy kényelmetlen helyzetbe hozza a címzettet vagy provokálja őt, az

³ Az ilyen típusú kérdések különböző médiumokban történő megjelenésére többen is rámutattak már a nyelvészeti szakirodalomban (Clayman 2010; Walton 1991; 2008), viszont az elenyésző rendelkezésre álló adat következtében, ezek részletes bemutatására eddig nem került sor.

⁴ Az eredeti szöveg magyar fordítása a Szerzőtől származik.

információkérést nem lehet valódi kérdésnek tekinteni, ennél fogva pedig válaszra sem kell méltatni. Ez azonban szembemegy az interjú intézményesített normáival, jelesül azzal, hogy a műsor meghívottja válaszoljon a feltett kérdésre.

Az illegitim kérdések csapdába, úgynevezett 'trilemmába' ejtik az interjú alanyát, akinek három lehetséges kimenetel közül lehet és kell választania. (1) Elmondhatja az igazságot, de ezzel kiadja a kezéből azt az információt, amit szeretetett volna elrejtteni. (2) A címzett úgy is választhat, hogy hazudik, de ennek következményeként kockáztatja azt, hogy veszít a hitelességéből. (3) Végül úgy is dönthet, hogy nem működik együtt a műsorvezetővel, azaz kitérő választ ad, vagy nem válaszol sehogyan sem. Ez utóbbi, nem-együttműködő viselkedésből azonban a hallgató- vagy nézőközönség könnyen levonhatja azt a következtetést, hogy valamiféle titok vagy rejtett információ lappang a háttérben (Borge 2007, 1695–1696). Borge (2007, 1969) szerint a beszélő ilyen esetben azt teheti, hogy „hozzávetőleges pontossággal megpróbálja kiszámítani, milyen fajta ki nem mondott beismerést generálna azzal, ha nem lenne hajlandó válaszolni egy bizonyos kérdésre”, s eszerint reagál. Jelen tanulmány célja, hogy megvizsgálja, az interjú készítői hogyan próbálnak meg személyes, érzékeny adatot kinyerni vendégeikből, s hogy bemutassa, a politikusok hogyan kezelik az effajta információgyűjtő kísérleteket.

Az elemzés célkitűzései

A politikai interjúkat a TV csatornák online archívumáról gyűjtöttem 2014. szeptember 1. és október 31. között. Azokat a beszélgetéseket vizsgáltam, amelyekben az interjú alanyai az adatgyűjtés idejében aktív politikusok vagy politikai vezetők voltak. Az interjúkban az illegitim kérdések után kutattam, így csak azok a társalgások kerültek az adatbázisba, amelyek ilyen információszerző módokat vonultattak fel, azokat a párbeszégeket, amelyekben ilyenek nem fordultak elő, kizártam. A beszélgetések átírása során a konverzáció elemzésben (CA) használt Jefferson-féle (Jefferson 1984) átírási rendszert alkalmaztam.

A beszélő homlokzatának fenyegetettségének és védelmének vizsgálatához Bull et al. (1996) háromosztatú homlokzat-modelljét és kódrendszerét alkalmaztam, illetve alakítottam át a tanulmány szükségleteihez. A már korábban is említett újabb, négyosztatú rendszert követve a politikus személyes homlokzatát, politikai homlokzatát, párt homlokzatát és jelentős mások homlokzatát ért kérdéseket, támadásokat és fenyegetéseket elemeztem.

A politikusok válaszait Bull (1994) és Bull et al. (1996) munkáit követve elemeztem, akik három választípust különítettek el: direkt válasz,

köztes válasz, nem-válasz. Direkt válasznak nevezzük azokat a feleleteket, amelyek teljes egészében megválaszolják a kérdést, minden lényeges információrészletet megosztanak. A köztes válaszok némi információval szolgálnak, de azok vagy homályosak,⁵ vagy nem hordoznak elegendő információt,⁶ vagy megzavart/félbeszakított válaszok.⁷ A nem-válaszok pedig semmilyen lényegi információval nem bírnak, nem adnak választ a kérdésre; ilyenek a ködösítések és a visszautasított válaszok.

Az interjúvezetők kérdésfeltevési stílusának vizsgálatához Eklicsné Lepenye (2013) disszertációjára támaszkodtam, melyben a kutató magyar politikai interjúvezetők beszélgetésirányítási stratégiát vizsgálja a verbális és nem-verbális kommunikációs eszközök együttes figyelembevételével. Emellett Huszár (1994) együttműködési együttthatóját is alkalmaztam, amely a partnerek interakciós együttműködésre való hajlandóságát jelzi. Az érték kiszámításához az interjúalany elhangzott szavainak összességét el kell osztani a műsorvezető szavainak összességével. Minél több szót használ a meghívott vendég, annál magasabb egy együtttható értéke. Politikai interjúk esetében, mondja Huszár, ez az érték általában 1,5 és 2,5 közt alakul a műsorvezetői közbeavatkozásoknak és a kérdésismétléseknek köszönhetően.

Eredmények

Összesen 198 olyan interjú került adásba a vizsgált TV műsorokban, amelyek a kutatási feltételeknek megfeleltek. Köztük csupán tizenegy olyan interjú fordult elő, amiben illegitim kérdésfeltevéssel élt a műsorvezető. A 11 interjú közül 7 került adásba az „Egyenes Beszéd” (ATV) műsorában, 4 pedig az „Az Este” (M1) programján. Az EB (ATV) esetében 5 interjúalanyt Kálmán Olga, a fő műsorvezető kérdezett, 2 beszélgető partnere volt Simon Andrásnak, míg az M1 (AZ) csatornán Jegyes-Tóth Kriszta vezette az összes dialógust.

A műsorokban megjelenő politikai pártok tekintetében elmondható, hogy a programok részrehajlást mutattak a preferált politikai csoportokkal szemben, mivel mindkét adón a csatorna által jobban kedvelt oldalak

⁵ Homályos válaszok például az implikációk, amelyek esetében a válaszadó csak sejteti a választ, burkoltan utal rá, de direkt módon nem mondja ki.

⁶ Nem teljes (*incomplete*) válaszok tekintetében megkülönböztethetjük a fél, a töredékes és a részleges válaszokat. A fél válasz a feltett két összetevős (*double-barrelled*) kérdésből csak a kérdés egyik felére ad választ, a töredékes válasz egy több összetevős (*multi-barrelled*) kérdésnek csak az egyik elemére (töredékére) ad feleletet, míg a részleges válasz az egy összetevős kérdésnek csak egy részletére, részlegére válaszol, nem a teljes kérdésre.

⁷ Megszakított válaszok esetében az interjúvezető közbeavatkozása miatt lehetetlen eldönteni, hogy a válaszadó a közbeavatkozás nélkül válaszolt volna-e a kérdésre vagy sem.

képviselői kerültek többségében megkérdezésre. Az *ATV* összes politikus vendégének 66%-a érkezett bal oldali (szocialista és zöld) pártokból, míg az *M1* interjúalanyainak 63%-a a kormányzó Fidesz-KDNP koalíció színeiben volt jelen. Ezek az arányok fontosak az illegitim kérdések alkalmazásának szempontjából, mivel a beszélgetések vezetői jelentős különbségeket mutattak. Megmaradva a csatornák közti összehasonlításnál, az eredmények kimutatták, hogy Jegyes-Tóth Kriszta, az *M1* műsorvezetője, minden illegitim kérdését ellenzéki oldalon álló politikusnak tette fel, megkímélve a kormánypárti képviselőket az élő adás nyilvános terében. Kálmán Olga és Simon András illegitim kérdéseik döntő többségét – a kérdések 92%-át – ellenzéki politikusokhoz címezték; a fennmaradó 8% százalékot pedig baloldali politikusokhoz intézték. Az *ATV* EB műsorában illegitim kérdést kapott interjúalanyok 58%-a érkezett a baloldali szocialista vagy szövetséges pártokból (azaz a csatorna által favorizált oldalról), 14% képviselte a liberális, 14% a szélsőjobb és 14% a kormányon lévő koalíciós pártot. Bár átfogó általánosítást a fentiekből nem tudunk levonni, az eredmények mégis azt mutatják, a csatornák merőben másként alkalmazták az illegitim információszerzésre irányuló kéréseket: az *ATV* műsorvezetői inkább éltek a provokáció és az infotainment, azaz egyszerre szórakoztató és informáló műsor elemeivel (Gyórfy 2010) a vendégekkel szemben, mint a köztelevízió műsorvezetője.

Az illegitim kérdések gyakoriságának vizsgálata kimutatta, hogy ezek a kérdéstípusok azonos mértékben fordultak elő az adatbázisokban, hiszen mindkét csatorna esetében a kérdések 7–7%-a kapott illegitim minősítést. S bár ezek az arányok egyezést mutatnak, a műsorvezetők között személyes különbségeket lehetett megfigyelni. Kálmán Olga (*ATV*) produkálta a legtöbb illegitim kérdést, a feltett 193 kérdés közül 15 lépte át a műsorvezető hatáskörét (az interjúvezető kérdéseinek összesen 8%-a). Őt követte a sorban Jegyes-Tóth Kriszta (*M1*), akinek 88 kérdése közül 7 került az illegitimek csoportjába (a kérdések 7%-a), végül Simon András zárta a sort, akinek mindössze 2 illetéktelen kérdése volt 15-ből (ami az általa feltett kérdéseknek csupán 5%-a).

Az illegitim kérdéskörök és a homlokzatok kapcsolata

Illegitim kérdések három különböző tárgykörben bukkantak fel: (1) magánélet/személyes kérdések, (2) másik politikus/párttag, (3) kampány/választás témájához kapcsolódtak. Az EB-ben (*ATV*) a kérdések többsége vagy a meghívott vendég magánéletére vonatkozott, azaz személyes preferenciák, egészségügyi állapot után érdeklődött (43%), vagy más párttársról, politikusról tudakozódott (43%), s csak elenyésző számban

foglalkoztak az éppen zajló kampánnyal és választással (14%). Ezzel szemben az *M1* műsorában minden illegitim kérdés az önkormányzati kampánnyal és választással volt összefüggésben (100%), egy sem vonatkozott párttársakra vagy más politikusokra, s nem firtatott kifejezetten személyes témákat sem.⁸ Bár átfogó következtetéseket ezekből az eredményekből sem lehet levonni, az mégis elmondható, hogy az *ATV* műsorvezetői, Kálmán Olga és Simon András, gyakrabban eltértek a politikai interjú normáitól a tekintetben, hogy pusztán személyes vagy személyeskedő kérdéseket is használtak, míg kollégájuknak, Jegyes-Tóth Krisztának sikerült a kérdéseit politikai mezőben megtartani, bár ezek helyénvalósága és illetékessége megkérdőjelezhető volt. A személyesség tatalmát tekintve hasonló eredményekre jutott Ekliesné Lepenye (2013) is, aki kevesebb személyes, magánéletet érintő kérdést talált a köztévén közreadott politikai interjúkban, mint a magántvókéban fenntartott tévécsatornákon.

A kérdéskörök és a kérdések által érintett homlokzatok közötti kapcsolatról elmondható, hogy a különböző témák más-más homlokzatokat érintettek, fenyegettek. A személyes/személyeskedő kérdések az interjúalany személyes homlokzatát vették célba, míg a párttagok/más politikusok iránt érdeklődő hozzászólások vagy a stúdióban jelen nem levő 3. személy személyes homlokzatát érintették egyedül vagy az előbbit a válaszadó személyes homlokzatával közösen. A kampányhoz/választáshoz kapcsolódó információszerző kísérletek pedig az esetek döntő többségében⁹ az interjúalany által képviselt összes homlokzatra kihatottak, azaz a megjelent beszélgető partner személyes és politikai homlokzatára, a párt homlokzatára és a fontos további szereplők homlokzatára is.

A kérdések által érintett homlokzatokat tekintve az *ATV* esetében elmondható, hogy az illegitim kérdések 59%-a az interjúalany személyes homlokzatát érintette, mint például „*Őn nem is szereti a lovakat?*”, vagy „*A kuruc.hu az ön kedvenc hírportálja, avagy sem?*” A kérdések 6% kizárólag egy másik párttag homlokzatát vette célba: „*Azt én értem, de hát Lászlár János is ugyanezeket az elveket vallja, feltételezhetően.*” Ugyanakkor 29% fenyegette a műsor meghívottjának személyes homlokzatát egy másik politikus homlokzatával együtt: „*Biztos Kovács Béla ártatlanságában?*”, vagy „*Engem az érdekel, hogy négy szemkőzt mit mondott neki.*” Illetve, 6% érintette a politikus személyes és

⁸ Az *M1* adatbázisában egy interjú volt, amelyet Fodor Gáborral, a Magyar Liberális Párt elnökével folytatott le Jegyes-Tóth Kriszta, ahol a politikus az aktuálisan folyó kampányhoz kötődő kérdést kapott, melyet eszerint kategorizáltam, azonban az implikált kérdést személyes kérdésként értelmezte a meghívott, mely érintette nemcsak az ő személyes és politikai homlokzatát, hanem egy másik politikus homlokzatát is.

⁹ Ez alól kivétel képzett az *M1* műsorán Fodor Gáborral, a Magyar Liberális Párt elnökével folytatott interjú.

politikai homlokzatait, a párt homlokzatát és más jelentős személy homlokzatát, ilyen például a „*Kire tetszik szavazni vasárnap?*”

Az M1 adatbázisában az illegitim kérdések 86%-a fenyegette az interjúalany személyes és politikai homlokzatát, a párt homlokzatát és jelentős többiek homlokzatát, melyre példa a „*De tényleg, hova teszi a voksát?*” A fennmaradó egyetlen kérdést (14%) – ami bár a kampánnyal kapcsolatban került feltevésre – a címzett úgy értelmezte, hogy az az ő és egy politikus társának homlokzatát érinti. Ez az információszerző kísérlet így hangzott „*Szóval recsegett az a telefonvonal?*”

Interjúvezetés: Személyes különbségek

Az interjúvezetési stílus elemzése során a műsorvezetők együttműködési együttműködését (Huszár 1994) vizsgáltam, valamint Eklicsné Lepenye (2013) tanulmánya segítségével az interjúvezetők által használt nem verbális elemeket. Bár a kamera nem minden esetben mutatta az interjú készítőjét szemből vagy félprofilból az illegitim kérdések feltevése során, néhány tendenciát így is meg lehetett figyelni, ami alapján a három műsorvezető kérdésfelvetési stílusát megkülönböztethetjük a női és a férfi stratégiák mentén.

Jegyes-Tóth Krisztina (M1) összesen 4 olyan interjút folytatott le, amelyekben illegitim kérdések hangzottak el, s azok mindegyike az akkor zajló kampánnyal és választással állt kapcsolatban. A vendégek mindegyike az ellenzéki oldalról érkezett: Gőgös Zoltán képviselte a Magyar Szocialista Pártot (MSZP), Fodor Gábor a Magyar Liberális Pártot (MLP), és Karácsony Gergely, a Párbeszéd Magyarországért pártot (PM). A kormányzó pártokat tekintve egy politikus sem kapott illegitim kérdést a vizsgált időszakban, azaz Jegyes-Tóth megkímélte a TV csatorna által kedvelt politikai oldalt az ilyen típusú kérdésfelvetésektől, ez pedig a politikai részrehajlás árnyékát veti a tévé műsorra.

Jegyes-Tóth Kriszta együttműködési együttműködésének átlagértéke 2,72. Ez összességében azt mutatja, hogy a műsorvezető hagyta vendégeit kibontakozni, nem lépett közbe az interjúalanyok beszédfordulataiba túl gyakran. Érdekes módon a legmagasabb és a legkisebb értékek (3,93 és 1,75) ugyanazon politikussal folytatott interjúk, Karácsony Gergely két különböző alkalommal sugárzott interjúja során születtek. Az eltérés oka a két interjú során bekövetkezett változásoknak tudhatók be, ugyanis a két adás között eltelt idő alatt a Karácsony Gergely pártja által is támogatott budapesti főpolgármester-jelölt visszalépett az indulástól. Míg az első interjúban a feltett illegitim kérdésre („*Ezek után már csak arra lenné kíváncsi, kire fog szavazni?*”) Karácsony egyenes választ adott („*Falus Ferencre fogok szavazni?*”) azzal a céllal,

hogy a budapesti lakosokat is erre a döntésre buzdítsa, a második interjú során, melyet a visszalépést követően készítettek vele, már csak fél, illetve kitérő választ adott ugyanerre a kérdésre. Ez utóbbi esetben tehát a párt-, a saját személyes és politikai-, valamint a további jelentős személyek homlokzata kerültek előtérbe, s hogy sérülést ne szenvedjenek, a meghívott politikus nem adott egyenes választ. Ezen a ponton fontos kiemelni, hogy az interjú készítője maga is felismerte, hogy a kérdés, amire a választ keresi, nem tartozik rá, ahogy erre ki is tér a kérdés megisméltése után: „*Tudom, hogy ez az ön személyes magánügye, de ha elárulja, akkor azt megköszönöm!*” Ez az illetékeségi beismerés is hozzájárulhatott ahhoz, hogy a nem-választ követően a műsorvezető nem firtatta tovább a feleletet, következetes maradt önmagához, illetve ezzel egyidejűleg tiszteletben tartotta interjúalanyának a kérdés alól való kitérését és továbblépett a következő beszélgetési pontra.

A nem-verbális elemeket tekintve elmondható, hogy az illegitim kérdések alkalmazásakor Jegyes-Tóth Kriszta szemkontaktust teremtett a beszélgető partnerekkel, az esetek többségében az interjúalany felé gesztikuláló kézmozdulatok kísérték a beszédaktust, jelezve, hogy a kérdés fontos, a műsorvezető pedig választ vár rá a vendégtől. Három beszélgetés esetében félmosoly/somolygás kísérte a kérdést, amit a beszélgetés vezetője alkalmazhatott egyrészt a kérdés által előidézett homlokzatfenyegetés csökkentése céljából, ugyanakkor az irónia, hitetlenkedés, burkolt kritika eszközeként is.¹⁰ Erre a kettősségre látunk példát a Fodor Gáborral folytatott interakció (FG) esetében, akit a műsorvezető egy rejtélyesnek ítélt telefonbeszélgetésről faggatta, amely érintette az akkor folyó kampányt:

Interjú (1):

- 1 JTK Szóval recsegett az a telefonvonal? ((szemkontaktus, fej biccentése, félmosoly/somolyog))**
2
 3 FG Hát, nézze, ez a telefonbeszélgetés már egy legendássá
 4 válik. Minden esetre annyit hadd mondjak, hogy én
 5 természetesen egy telefonbeszélgetésről senkinek nem
 6 kívánok beszélni. Egyébként minden úgy történt, ahogy
 7 Bodnár Zoltán mondta, én teljes egészébe' ott állok Bodnár
 8 Zoltán mögött, de magánbeszélgetésekről nem beszélek
 9 senkinek se.

¹⁰ Az elemzett interjúk között egy olyan eset történt, ahol a műsorvezető nő elnevette magát az esetlenül feltett kérdést követően, amelyre a beszélgető partner ugyan nyíltan válaszolt, ám mivel az nem az a felelet volt, amit az interjúvezető várt, így átfogalmazta a kérdést, ekkor már sokkal visszafogottabb arcimikrával, melyre a válaszadó kis hezitálással ugyan, de ismét egyenes választ is adott.

Látható, a politikus felismerte a kérdés valódi célját (azaz: kideríteni, miről szolt a telefonbeszélgetés), s rövid bevezetőt követően (3. sor) magánjellegűnek minősítve a beszélgetést megindokolta a kitérést a válaszadás elől (5–6. és 8–9. sorok), amely indoklást a műsorvezető elfogadott, mert más kérdéssel folytatta a műsort.

Kálmán Olga (ATV) öt vendége különböző politikai oldalról érkezett, hárman a baloldali szocialista/zöld pártoktól (Falus Ferenc az Összefogást¹¹ képviselte, Karácsony Gergely a Párbeszéd Magyarországért-et, Molnár Csaba pedig a Demokratikus Koalíciót), egy vendég érkezett a nagyobbik kormányzó párttól (Gulyás Gergely, a Fidesztől), és egy fő a szélső-jobboldalról (Novák Előd, a Jobbik akkori alelnöke). Azaz, három interjúalany érkezett a csatorna által preferált pártok közül, ketten pedig az ellenkező oldalról, vagyis a műsorvezetőnőről elmondható, hogy nem kímélte a kedvelt oldalhoz kötődő politikusokat, ők is kaptak illetéktelen kérdést. A kérdések tematikáját illetően fontos megjegyezni, hogy mindhárom baloldali képviselő személyes kérdést kapott (mint például személyes kedvencek, egészségi állapot vagy magántalálkozók). Ezzel szemben a jobboldalról érkező delegáltakat vagy másik párttagról faggatta az interjúvezető, vagy párttársról és személyes preferenciákról egyaránt kérdezett.

Kálmán Olga ismert rámenős, kompetitív interjúvezetési stílusáról, mely a vezetett beszélgetések átlagolt együttműködési együttthatójának értékében is megmutatkozott: 1,67 századpontot ért el. Jegyes-Tóthhoz viszonyítva, a műsorvezető többször ismételte meg a kérdéseket vagy vágott közbe a vendég beszédfordulatába, számos alkalommal fejtette ki saját nézetét egy adott témában vagy fűzött a vendég mondandójához megjegyzéseket, vetett fel szembenálló szempontokat annak érdekében, hogy a válaszadót pontosabb, kifejtettebb feleletre bírja. A legmagasabb együttműködési együtttható értéket a szélsőjobboldali ellenzéki politikussal, Novák Előddel folytatott interjú produkálta (2,01), míg a legalacsonyabb értéket a Karácsony Gergellyel folytatott beszélgetés hozta (1,47). Bár a Novák-interjúban született a legmagasabb együtttható érték, szükséges megemlíteni, hogy ebben a dialógusban hangzott el a legtöbb illegitim kérdés a vizsgált adatbázisokat figyelembe véve, összesen 7, melyek közül a műsorvezető az egyik témára további három alkalommal tért vissza, míg a másokra összességében háromszor kérdezett rá. Az előbbi esetben egy politikai botránnyal kapcsolán tett fel kérdéseket Kálmán Olga, mely a Jobbik egyik tagját és annak feleségét érintette, az utóbbi esetben egy szélsőjobboldalinak tartott hírportál külföldi pénzügyi támogatása felől érdeklődött. Mindkét kérdéskör akkor vált

¹¹ Az Összefogás egy rövid életű politikai szövetség volt a baloldalon, melyet az Magyar Szocialista Párt, az Együtt és a Párbeszéd Magyarországért, a Demokratikus Koalíció és a Lehet Más a Politika pártjai alapítottak a 2014-es önkormányzati választások előtt.

illegitimé, amikor a személyes meggyőződésekre vagy preferenciákra vonatkozó faggatássá változott át a beszélgetés: „*Ön hisz még Kovács Béla ártatlanságában?*” vagy „*A kurucinfo önnek kedvenc hírportálja, avagy sem?*” A feltett kérdések elől a politikus minden alkalommal kitért, vagy végső esetben bevallotta, hogy nem tud arra válaszolni.

Kálmán Olga nem-verbális kommunikációjának vizsgálatát tekintve elmondható, hogy ő is felvette a szemkontaktust a kérdések feltevésekor, gesztikulált a kezeivel a partner felé, mutatva, hogy figyel, érdeklí a téma, s hogy választ vár. Több esetben el is mosolyodott, mely egyaránt szolgálhatott a kérdés élének tompításaként, illetve az irónia, rejtett humor megjelenítéseként. A vizsgált időszakban a műsorvezető nők interjúvezetési stílusa közötti jelentős különbség, hogy Kálmán Olga gazdagabb arcmimikával és markánsabb, sokszor kifejezőbb intonációval nyilvánította ki azt, ha az elhangzottakkal nem értett egyet, vagy az meglepte őt. Ez utóbbira mutat példát a Falus Ferencsel (FF) folytatott beszélgetés, amelyben a személyes kérdések a politikus házi/háztáji állatokhoz fűződő viszonyát igyekeztek feltárni:

Interjú (2):

- 10 KO** **Ön nem is szereti a lovakat?** ↓ *((szemkontaktus,*
11 **csodálkozó tekintet, csodálkozó hanghordozás))**
 12 FF Eöh: hát különösebben nem, nekem [öhm]
13 KO **[Hú:]** *((nem*
14 **mutatja a kamera, meglepődött hang))**
 15 FF Az a dolgom [ebben]
16 KO **[És e]-eltűri (.) az asszony miatt.**
17 **((nem mutatja a kamera, megdöbbenés hallható a**
18 **hangjában))**
 19 FF Hát nemcsak eltűröm, hanem ha akkor öh: ott
 20 vagyok és gondozom is őket, de a feleségem, az
 21 gyerekeket tanít lovagolni, ez a foglalkozása és ebbe
 22 elég sikeres.

A fenti részletben látható (10. sorban), ahogy Kálmán Olga negatív polaritású eldöntendő kérdést fogalmaz meg azt illetően, hogy Falus egyáltalán kedveli-e az otthoni jószágokat vagy sem. A negatív fókusz nemcsak a műsorvezető megdöbbenését emeli ki, de annak szemantikai implikációja – azaz, hogy Falus nem szereti a lovakat – negatív képet fest a politikusról, amellyel szemben a főpolgármester-jelöltnek meg kellett volna védenie magát. Ő ezzel szemben hezitál, megszólalása elején kényelmetlenségének hangot is ad (*Eöh:*), de válaszol a kérdésre (12. sor). A direkt válasz meglepetésként éri a műsorvezetőt, amelyet a 13. sorban elhangzott elnyújtott „*Hú?*” is kifejezésre

juttat. Ezt nem sokkal később egy nyílt személyes homlokzat elleni támadásnak beillő megjegyzés is kísér (16. sor), miszerint a vendég csak azért tolerálja az állatokat, mert azok a feleségéhez tartoznak („*És eltűri az asszony miatt?*”) megkérdőjelezve a politikus döntési kompetenciáját, független autonómiáját az ügyben. Ahelyett, hogy Falus visszautasította volna ezt a vádat, nem-válaszával megerősítette, sőt kiegészítette az elhangzottakat (19-22. sorok).¹²

Simon Andrásnak (*ATV*) csupán két interjúja került bele a korpuszba, műsorvezető társaitól azonban jelentősen eltér az a technika, ahogy az illegitim kérdéseket feltette, ezért érdemes szólni róla a lehetséges nemek szerinti különbözőség miatt. A beszélgetések, amelyeket ő vezetett, egy baloldali szocialista (Lendvai Ildikó, a Magyar Szocialista Párttól) és egy középen álló liberális (Fodor Gábor, a Magyar Liberális Párttól) politikussal folytatott. Az előbbi meghívott vendég a folyó kampányhoz és választásokhoz kapcsolódó illegitim kérdést kapott, míg az utóbbi esetben személyes (tisztán magán) jellegű illegitim kérdés hangzott el.

Simon András együttműködési együttathója volt a legmagasabb a három műsorvezető közül, 2,94 pontot ért el. Lendvai Ildikó esetében ez 3,13, míg Fodor Gábornál 2,74 százados eredményt mutatott. Bár mindkét érték magas, a köztük lévő differenciában szerepe lehetett a műsorvezető és a meghívott vendég közötti gender különbségeknek. Fodor Gábor, a férfi vendég, a műsorvezetőnél ugyan idősebb volt, de nem tetemesen (összesen 6 évvel), a vele elhangzott interjúnak közvetlenebb, barátiabb hangvétele volt, még inkluzív többes szám első személyű felszólítás is elhangzott benne („*Mások piszkálása helyett akkor legyünk jó liberálisok és térjünk vissza a párthoz!*”). Míg Lendvai Ildikó (LI) nemcsak idősebb volt a beszélgetés vezetőjénél (22 évvel), de nő is, így a konvencionális etikett szabályai is ösztönözhatték a beszélgetés vezetőjét arra, hogy jó kedélyű, de visszafogottabb beszélgetést folytasson, több teret engedve ‘női’ riortalanyának a vélemény kifejtésére, minimálisan ütköztetve azt a sajátjával.

Az interjúvezetési stílus nem-verbális elemeit tekintve elmondható, hogy Simon András szintén felvette a szemkontaktust a vendégekkel, bár jóval kevesebbet gesztikulált a kezeivel a beszélgetőpartnerek felé, mint nő kollégái, a kezét viszont gyakrabban emelte az állához, ami szintén a figyelem mutatásának, az elhangzottak követésének egyik jele. A legmarkánsabb különbség Simon testtartásában és hanghordozásában volt tapasztalható: ő

¹² Szükséges megjegyezni, hogy Falus Ferencnek nem volt politikusi pályafutása mielőtt főpolgármester-jelöltté vált, ennél fogva nem sok tapasztalata és gyakorlata volt a politikai interjúk terén sem, ami közrejátszott abban, hogy nem sikerült az erős, felkészült politikai vezető képét kialakítania és fenntartania, s egyes megszólalásai inkább esetlenek voltak.

ugyanis mindkét illegitim kérdés feltevése alkalmával csökkentette a maga és az interjú vendége közötti teret és visszafogta hangerejét:

Interjú (3):

- 23 SA **Kire tetszik szavazni vasárnap? ((szemkontaktus, az**
 24 **asztal felett előredől az interjúalany irányába,**
 25 **összekulcsolt kézzel támaszkodik az asztalon, mosolyog))**
 26 LI Eö Bokros Lajosra szavazok, eö itt ugye van egy bizonyos
 27 hangsúlykülönbség az országos és a budapesti elnökség
 28 között, én született kompromisszumkötő vagyok.
 29 Egyetértek az országos elnökségnek azzal a kijelentésével,
 30 hogy nagyon sajnálom, hogy baloldali jelöltre nem
 31 szavazhatok, benne van a sok mindenki hibája, majd utólag
 32 elemezzük. Egyetértek velük abban, hogy épp ezért dupla
 33 gózzal szavazok a kerületem baloldali jelöltjeire, és,
 34 ugyanakkor egyetértek a budapesti vezetéssel, azzal, abban,
 35 hogy ezzel együtt elballagok, és ha nincs baloldal
 36 demokrata jelölt, akkor legalább demokrata jelöltre
 37 szavazok.

A fenti interjúrészlet 23–35. sorában is látható a leírás, hogy a műsorvezető egyenesen a beszélgető partner szemébe nézett, az asztal felett előre dőlt, s ebben a távolságcsökkenett pozícióban tért rá a kérdésre suttogva, mintha maga is tudná (és egyben mutatná), hogy a kérdés, amelyet feltenni szándékozik, túlmegy az ő hatáskörén. Az előre dőlés, suttogás a bizalmas beszélgetések gyakori kísérője, célja, hogy biztonságos légkört teremtsen, míg a kérdés végi mosoly baráti viszonyként, valamint a kérdés élének elvételi eszközöként, de akár az illetéktelenség beismeréseként is értelmezhető. Ezek együttes hatása válthatta ki azt, hogy Lendvai Ildikó bár meglepődött a kérdés hallatán (ezt jelezte a 26. sorban a válasz kezdetén elhangzó, meglepődést kifejező hezitáló „Eö” is), mégis egyenes választ adott, melyet kiegészített az aktuális helyzetre vonatkozó magyarázattal, mellyel egyben meg is indokolta választát.

A vezetési stílusok, válaszadási eredmények és a homlokzati védelem összefüggései

A legkompetitívobb interjúvezetési stílust Kálmán Olga prezentálta, akinek a legalacsonyabb volt az együttműködési együttható értékének átlaga (1.67). Őt követte Jegyes-Tóth Kriszta és Simon András, akik a vizsgált interjúkban mindketten magasabb értékeket produkáltak, mint az a politikai

interjúk esetében megszokott (előbbi 2,72, míg utóbbi 2,94 századponton teljesített). Bár nagy különbség a két utóbbi műsorvezető közt nincsen, eredményeik így is azt mutatják, hogy a férfi interjúvezető képviselte a legkevésbé versengő vezetési stílust, ő hagyta a vendégeit leginkább kibontakozni az adás során. Bár általános következtetéseket ezekből az értékekből nem célszerű levonni az alacsony rendelkezésre álló adat miatt, azt mindenképpen fontos megjegyezni, hogy a női műsorvezetők inkább vettek fel határozottabb, ebben az értelemben 'maszkulinabb' vezetési stílust, mint férfi kollégájuk (vö. Walsh 2006). Ez mindenképpen arra enged következtetni, hogy a televíziós politikai interjú nyilvános terében indirekt módon igyekeztek 'hiteles' kérdezőnek, azaz hatalommal bíró műsorvezetőnek feltűnni. Ezt a hipotézist az is megerősíti, hogy ugyan Kálmán Olga és Jegyes-Tóth Kriszta más (politikai kötődésű) csatornákon dolgoztak, vezetési stílusaik hasonlóságokat is felvonultattak. Mindketten direkt szemkontaktus mellett tették fel illegitim kérdéseiket, artikuláltan, nem csökkentett hangerővel, határozottan fogtak bele a kérdésekbe. Ezeket gyakran kísérte a partner felé irányuló kézmozdulat, gesztus, esetenként fejbiccentés, valamint mosoly. Megfigyelhető volt, hogy a visszásnak, ironikusnak értékelt kérdések esetében félmosoly, somolygás, esetleg kuncogás, nevetés követte az információszerezésre irányuló kísérleteket náluk, mintha ezzel nem csak azt mutatták volna, hogy a válaszadó szorult helyzetben van, nem mondja vagy mondta el a teljes igazságot, hanem ezzel egy időben mintha közvetve igyekeztek volna a fenyegetés élett is elvenni. Simon András ezzel szemben a kérdések felvezetésekor előre dőlve, fizikálisan csökkentette a távolságot maga és partnere között, visszafogta hangerejét, s ezek kíséretében mosolygott rá a szemben ülő félre, enyhítve a kérdés élett, és kimutatva, hogy a kérdése túlmegy interjúvezetői hatáskörén.

A válaszadási eredményeket tekintve elmondható, hogy a műsorvezetők eltérő módon teljesítettek. Kálmán Olga illegitim kérdéseinek 33%-a találkozott direkt válasszal, a többire nem érkezett válasz. A kérdéskörök vizsgálata kimutatta, hogy a párttársakra vonatkozó kérdéseket a politikusok vagy kikerülték, vagy visszautasították a válaszadást arra hivatkozva, hogy arra nincs felhatalmazásuk. Ilyen kérdéseket csak a jobboldali politikusok kaptak, ami azt jelenti, hogy mindketten elzárkóztak az effajta érdeklődés elől. A személyes kérdésekre a baloldali képviselőktől 71%-ban direkt válasz érkezett, 29% nem kapott választ, míg a szélsőjobboldalról érkező vendég minden ilyen típusú (100%) kérdés elől vagy kitért, vagy visszahozott a válaszadástól.

Jegyes-Tóth Kriszta kampányhoz és választáshoz kapcsolódó kérdéseinek 67%-a kapott direkt vagy köztes választ. Az ő esetében a liberális képviselő utasította vissza a válaszadást arra hivatkozva, hogy a kérdés tisztán

magánjellegű (bár választási köntösbe volt burkolva), így nem kíván rá felelni. A baloldali zöld párt tagja (Karácsony Gergely) az esetek 33%-ában adott egyenes választ, 66%-ban pedig kitért előle a kampányban történt fordulatnak köszönhetően, míg a baloldali szocialista politikusok közvetlenül felelt mindkét kérdésre – itt azonban azt hozzá kell tenni, hogy az adás idejére a szocialista politikusok feltejtett kérdések aktualitásukat veszítették, mivel azok választási eredmények ismertetése után kerültek feltevésre.

Simon András ugyanakkor 100%-os válaszadási mutatót ért el, bár ezt mindösszesen csak két illegitim kérdés feltétele során: egy tisztán személyes kérdést intézett a liberális és egy választási témáját a baloldali politikushoz.

A politikusok homlokzatvédelmi stratégiájáról elmondható, hogy azt számos tényező befolyásolta. A fenyegetettség vélt mértéke/súlyossága, a további, jelen nem lévő szereplők kérdés általi érintettsége, valamint a megvédendő és az elérni kívánt politikai célok mind hatással voltak arra, hogy a meghívott vendégek nyitottak-e a válaszadás felé, annak érdekében, hogy elérjék az áhított célt, vagy a védelmet tartották szem előtt, és kibúvót kerestek, ködösítették a feleletet. A személyes információk és titkok védelme¹³ akkor került leginkább előtérbe és domináns szerepbe, amikor pozitívan értékelt jelen nem lévő szereplőket érintett a kérdés (ilyenek voltak a párttagokra (is) és a választási szándékokra vonatkozó információszerző próbálkozások). Ezek esetében inkább mutattak visszafogottságot a meghívott vendégek. Azokban az esetekben nyíltak meg igazán, amikor a lehetséges politikai nyereséget nagyobbak vélték, mint az esteleges homlokzatot ért károkat, sérüléseket (például politikai szavazategyűjtés lehetősége esetén). A feltejtett személyes kérdések többségére válasz érkezett, amely arra enged következtetni, hogy a politikusok a párthomlokzatának, valamint a fontos többiek homlokzatának védelmét nagyobb értéként tartotta számon, mint a saját személyes homlokzatukat. A tisztán személyes homlokzati kérdéseket abban az esetben utasították vissza, ha az politikai botrányhoz, szélsőséghez volt köthető.

Konklúzió

A tanulmánnyal a célom az volt, hogy egyrészt megvizsgáljam a választott politikai műsorokban a műsorvezetők (két nő és egy férfi) illegitim kérdésfelhasználását a stúdióba meghívott magyar politikusokkal vezetett hírinterjúk során. Másrészt igyekeztem fényt deríteni a politikusok válaszadási

¹³ Steffen Borge (2007) cikkében bevezeti az ún. adatvédelemhez való jogot (*Privacy Policy*), amely szerint a beszélgetés részt vevőjének joga van ahhoz, hogy megvédje a saját, illetve mások adatait, titkait, véleményét, gondolatait akár nem-válasz vagy hazugság árán is.

és homlokzatvédelmi stratégiáira ezekben az esetekben. A vizsgálat eredményei kimutatták, hogy a különböző műsorvezetők más-más kontextusban és módon alkalmaztak illetéktelen kérdéseket interjúik során. Az *ATV*-s „Egyenes beszéd” című műsor két műsorvezetője több tisztán személyes kérdéssel élt, mint kollégájuk „Az Este” című köztelevíziós adásaiban. Ezek alapján elmondható, hogy Kálmán Olga és Simon András EB műsorvezetők bulvárosabb, közvetlenebb, infotainment-szerű, azaz egyszerre informatív és szórakoztató jelleget kölcsönöztek a beszélgető műsornak, míg Jegyes-Tóth Kriszta (AZ) kérdéseit a politika terepén tartotta.

Ami a kérdezők stratégiáinak nemek szerinti megoszlását illeti elmondható, hogy bár a női interjúvezetők más társaságoknak dolgoztak, kérdésfeltevési stílusuk hasonlóságokat mutatott, s inkább sugároztak ‘maszkulinak’ nevezhető vezetési stílust, szemben az *ATV* férfi műsorvezetőjének előadásmódjával, aki kisebb mértékben lépett fel kompetitív, versengő stílusban a meghívott vendégekkel szemben. Ebben a különbségben szerepe lehetett annak, hogy a Kálmán Olga és Jegyes-Tóth Kriszta csak férfi alanyoknak, tehát ellenkező nemű politikusoknak tették fel kérdéseiket olyan térben és műsorfajtában, ami elsősorban ‘férfiaknak’ fenntartott terep, amire közvetve az is utal, hogy nekik többször kellett egyes kérdéseket megismételni a válasz reményében. Simon András ezzel szemben egy nála jelentősen idősebb nőpolitikust és egy férfi politikust interjúvolt meg, akik a kedveltebb vagy semlegesebb, de semmiképp sem a csatornával szembehelyezkedő politikai pártok képviselőiben érkeztek – s akikkel szemben neki nem adódott eleve legitimitási gondja: férfi újságíróként joggal gondolhatta, hogy a ‘helyén volt’.¹⁴

A politikusok válaszadásait tekintve elmondható, hogy több tényező is befolyásolta a felvonultatott válaszfelkészítési manővereiket. Ilyen elem volt a kérdés által érintett homlokzatok száma, a homlokzatfenyegetés megítélt mértéke és a direkt válasz súlya (azaz, mekkora politikai nyereséget – például szavazószám növekedést – vagy veszteséget/homlokzati sérülést – például személyes/politikai reputáció megingást/vesztést – vonna magával az adott válasz). Az elemzés eredményei kimutatták, hogy azon információszerzésre irányuló kérdéseket, melyek további, pozitívnak ítélt fontos szereplők homlokzatát is magukkal vonták, a politikusok a többi szereplő homlokzati szükségleteit magasabbra, a sajátjuknál sebezhetőbbnek értékelték, így azokat hajlamosabbak voltak kikerülni, vagy visszautasítani illetéktelenségre vagy felhatalmazottság hiányára hivatkozva.

¹⁴ A ma is meglévő nemi diszkrimináció működésére a politikai hatalom terepén ‘nem a helyükön’ megjelenő nő elutasítottságával küzdő politikus nőkre adott, az USA-ban működő gyakorlatra ld.: Lakoff 2003.

A kérdéskikerülési stratégiákkal kapcsolatban megfigyelhető volt, hogy az interjúvezetők elfogadható indokolás hiányában nem fogadták el a válasz kikerüléseket. Ilyen esetekben többször feltették ugyanazt a kérdést, akár egymás után vagy fogalmazták át az információkérést felelet reményében, s addig nem tágitottak a kérdés mellől, míg valamiféle nyugvópontra, azaz válaszra vagy direkt felelet elutasításra nem jutottak. Ugyanakkor, ezt a stratégiát csak a két nő műsorvezető volt kénytelen követni – függetlenül a két csatorna köztudatban elfogadott politikai karakterétől. Nekik ilyenkor a saját 'legitimitásukkal' kellett megküzdeniük. Amennyiben azonban akceptálható visszautasítás érkezett (illetékesség hiánya vagy megkérdőjelezhetősége), egyik női interjúvezető sem harcolt tovább a kérdés megválaszolásért, hanem továbblépett a következő pontra.

Jelen tanulmány kísérleti jellegű elemzés, melynek eredményeiből végső következtetéseket, általánosításokat levonni nem érdemes, hisz az itt rendelkezésre álló adatmennyiség nem elégséges ahhoz, hogy ezt megtegyük. Elsődleges céloom az illegitim kérdések intézményi keretek közötti feltevésére való figyelemfelhívás volt, azaz hiánypótlás és kiegészítés a politikai interjúanalízis kutatási területén. Ugyanakkor a jövőben ezt a munkát folytatni lehetne a női műsorvezetők 'illetékességének' vizsgálatával több, férfi műsorvezetőtől gyűjtött anyag egybevetésével. Emellett érdemes lehet a politikai interjúvezetésben használt illegitim kérdéseket hazai és nemzetközi szinten egyaránt vizsgálni, így további kulturális ismeretekre lehetne szert tenni, nyomon követve a tapasztalható változásokat az évek során, kutatni, hogyan alakult át ezeknek a kérdéseknek az elfogadottsága, illetve a nő-kérdezők elfogadottsága ezekben a fő műsoridőben sugárzott politikai műsorokban, tovább nehezedett-e jelenlétük, illetve az illegitim kérdések használata.

Felhasznált irodalom

- Borge, Steffen. 2007. „Unwarranted Questions and Conversation.” *Journal of Pragmatics* 39 (10): 1689–1701.
- Brown, Penelope & Stephen C. Levinson 1987. *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge: Cambridge UP.
- Bull, Peter. 1994. „On Identifying questions, replies and non-replies in political interviews.” *Journal of Language and Social Psychology* 13 (2): 115–131.

- Bull, Peter, Judy Elliott, Derrol Palmer & Libby Walker. 1996. „Why politicians are three-faced: The face model of political interviews.” *British Journal of Social Psychology* 35 (2): 267–284.
- Clayman, Steven E. 1988. „Displaying neutrality in television news interviews.” *Social Problems* 35 (4): 474–492.
- 1992. „Footing in the achievement of neutrality: The case of news interview discourse.” In Paul Drew & John Heritage (eds.) *Talk at Work*. Cambridge: Cambridge UP, 163–198.
- 2010. „Questions in broadcast journalism”. In Alice F. Freed & Susan Ehrlich (eds.) *“Why do you ask?” The Function of questions in institutional discourse*. New York: Oxford UP, 256–278.
- Clayman, Steven E. & John Heritage. 2002. *The news interview: Journalists and public figures on the air*. Cambridge: Cambridge UP.
- Eklics, Kata. 2009. „[Metakommunikációs és metainformációs nyelvi elemek a politikai interjúkban.](#)” *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények* IV (1): 141–154. Letöltés: 2019. október 25.
- Eklicsné, Lepenye Katalin. 2013. [Interjúvezetési stratégiák nők által irányított, elsősorban férfi partnerekkel folytatott politikai beszélgetésekben. PhD disszertáció.](#) Pécs: Pécsi Tudományegyetem. Letöltés: 2019. október 25.
- Eklics, Kata & Huszár Ágnes. 2010. „[Válaszkikerülési stratégiák politikusiinterjúkban és az ellenük való védekezés.](#)” *Magyar Nyelvőr* 4: 390-404. Letöltés: 2019. október 25.
- Ekström, Mats. 2001. „Politicians interviewed on television news.” *Discourse and Society* 12: 563–584.
- Goffman, Erwin. 1967. „On face-work: The analysis of ritual elements in social interaction.” In Erving Goffman. *Interaction Ritual: Essays on Face-to-Face Behaviour*. Harmondsworth, Middlesex: Penguin Books, 5–45.
- Gyórfy, Miklós. 2010. [Az interjú a neotelevízióban. DLA dolgozat.](#) Budapest: Színház- és Filmművészeti Egyetem. Letöltés: 2019. október 25.
- Heritage, John. 2002. „The limits of questioning: Negative interrogatives and hostile question content.” *Journal of Pragmatics* 34: 1427–1446.
- Heritage, John & David Greatbatch. 1989. „On the institutional characteristic of institutional talk: The case of news interviews.” In Forstorp, P. A. (ed.) *Discourse in Professional and Everyday Culture*. Linköping,

Department of Communication Studies, University of Linköping, Sweden, 47–98.

- Heritage, John & Andrew Roth. 1995. „Grammar and institution: Questions and questioning in the broadcast news interview.” *Research on Language and Social Interaction* 28 (1): 1–60.
- Huszár, Ágnes. 1994. „Az együttérzés beszédaktusai.” *Studia Nova* I: 99–109.
- . 2007. „[Egy politikai interjú anatómiája](#).” *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények* II (1): 109–118. Letöltés: 2019. október 25.
- Jefferson, Gail. 1984. „Transcription Notation.” In J. Maxwell Atkinson és John Heritage (eds.) *Structures of Social Interaction*. New York: Cambridge UP, ix–xvi.
- Lakoff, Robin. 2003. „Gender and Politics: Putting “Women” and “Power” in the Same Sentence.” Holmes, Janet & Miriam Meyerhoff (ed.) *The Handbook of Language and Gender*. Malden, MA: Blackwell Publishing, 161–178.
- Varga, Domonkos György. 2014. [Új médiatörténelem \(1956–\)1989–2010\(–2014\): A Magyar rendszerváltás tömegközlésének természetrajzához](#). Magyar Elektronikus Könyvtár. Letöltés: 2019. október 25.
- Walsh, Clare. 2006. “Gender and the Genre of the Broadcast Political Interview.” In Judith Baxter. (ed.) *Speaking Out. Female Voice in Public Contexts*. Basingstoke: Pallgrave: Macmillan, 121–138.
- Walton, Douglas. 1991. „Critical faults and fallacies of questioning.” *Journal of Pragmatics* 15: 337–366.
- . 2008. „Questions and answers in dialogue.” In Douglas Walton. *Informal Logic: A Pragmatic Approach* (2nd ed). Cambridge: Cambridge UP, 38–77.

Mellékletek

Jefferson-féle átírási rendszer (1984)

Szimbólum	Név	Használat
[szöveg]	Szögletes zárójel	Az egymást átfedő beszéd kezdő és végpontját jelöli.
=	Egyenlőségjel	A folyóbeszédbe történő közbevágás kezdetét és a beszéd folytatását jelöli.
(# másodperc)	Mért szünet	A kettős keresztet megelőző szám mutatja a beszéd során bekövetkezett szünet időtartamát (másodpercen mérve).
(.)	Mikro szünet	Rövid szünet, általában kevesebb, mint 0.2 másodperc.
. vagy ↓	Pont vagy lefelé mutató nyíl	Ereszkedő hanglejtést jelöl.
? vagy ↑	Kérdőjel vagy felfelé mutató nyíl	Emelkedő hanglejtést jelöl.
,	Vessző	Ideiglenes intonációs emelkedést vagy ereszkedést jelöl.
-	Kötőjel	A beszédben történő hirtelen megállást vagy szünetet jelöli.
>szöveg<	Nagyobb, mint / kevesebb, mint szimbólumok	Jelzi, hogy a közbeékelts beszéd gyorsabban hangzott el, mint az a beszélőtől megszokott.
<text>	Kevesebb, mint / több mint szimbólumok	Jelzi, hogy a közbeékelts beszéd lassabban hangzott el, mint az a beszélőtől megszokott.
°	Fokozás jelölés	A suttozást, visszafogott hangerőt jelöli.
SZÖVEG	Nagybetűs szöveg	A kiabálást, erősebb hangerőt jelöli.
<u>szöveg</u>	Aláhúzás	A beszélő beszédének egyéni nyomatékkal történő hangsúlyozását jelöli.
:::	Kettőspont(ok)	Elnyújtott hangzót jelöl.
(hhh)		Hallható kilégzés
? or (.hhh)		Hallható belégzés
(szöveg)	Zárójeles szöveg	Nem tiszta / nem tisztán hallható beszéd átírási jelölése.
((szöveg))	Dupla zárójeles dőlt betűs szöveg	Nem-verbális cselekvés leírását zárja közre.